

Uitreiking Knippenbergprijs 2020

Het treurige lot van babyboomkerken

De Peel veranderen in nieuw groen erfgoed

► Stichting Het Vierde Geschenk in Tilburg wil de populaire traditie van het Driekoningenzingen toekomstbestendig maken in de multiculturele en multireligieuze stad Tilburg. Zie pagina 24 (foto Adry Hoeven)

Inhoud

Uitreiking Knippenbergprijs 2020	4
Google Maps van de vroegmoderne tijd	8
Het treurige lot van de Brabantse babyboomkerken	11
De Peel veranderen in nieuw groen erfgoed	16
Joden in Noord-Brabant, 1930-1945	20
Van Driekoningenzingen naar Speelgoedbank en Sterrentocht	24
900 jaar norbertijnen en norbertinessen	30
Hàòrsteegs, Kùijks en Vlàèmes woordenboek	32
Van Uithof naar Natuurpoort	33
Van stukadoorsgotiek tot koepelkerk	34
Zilveren draaginsignes uitgereikt	36
Agenda en jubilea	38
Colofon	39

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Het was een spannende zomer. Nog steeds is het de pandemie, die de samenleving in haar greep houdt. Gaat die nu luwen of misschien verdwijnen? Keert de oude samenleving ooit terug? Wat activiteiten betreft houden ook onze aangesloten verenigingen en stichtingen oog voor de gevaren die op de loer blijven liggen.

De tweejaarlijkse Knippenbergpenning kon vorig jaar niet uitgereikt worden. Stichting Knippenbergprijs heeft nu gekozen voor de uitreiking in november van dit jaar, onder voorbehoud natuurlijk. De uitreiking is in Bostel.

Lichtpuntjes zijn er nog steeds. Wat te denken van de stichting Het Vierde Geschenk in Tilburg? Een stichting die het traditionele driekoningenzingen op een bijzonder manier bijdetijds maakt. Of de Stichting Natuurdorpen, die in de Peel nieuwe natuur wil scheppen, de boeren een nieuwe toekomst wil bieden en 10.000 woningen wil realiseren? En natuurlijk mogen de boekbesprekingen niet ontbreken in deze uitgave.

Een lang leven was niet weggelegd voor de vele moderne kerkgebouwen die in de jaren '50 en '60 van de vorige eeuw zijn gebouwd. En dan nog het trieste lot van de joden in Brabant in WOII. Hun individuele verhaal is onderwerp van een promotieonderzoek. U leest erover in deze uitgave, met nog veel meer andere onderwerpen.

Veel leesplezier!

Zeeland, september 2021

Tjeu van Ras

tjeu van ras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in december 2021.

Kopij dient uiterlijk maandag 15 november 2021 binnen te zijn.

Uitreiking Knippenbergprijs 2020

« Het bestuur van de stichting Knippenbergprijs, v.l.n.r. Ineke Strouken (voorzitter), Theo Cuijpers (secretaris/penningmeester), Tjeu van Ras en Peter van Overbruggen. (foto Brabants Heem)

door Peter van Overbruggen

De tweejaarlijkse toekenning van de Knippenbergpenning was voorbereid en voorzien voor november 2020. Door coronomstandigheden kon de uitreiking toen niet doorgaan. Intussen is een nieuwe datum vastgesteld: zaterdag 13 november in Boxtel. Voor het voor 2020 gekozen thema 'Groen Erfgoed' waren maar liefst 17 inzendingen binnengekomen.

Uit het grote aantal inzendingen van 2018 (Volksdevotie) en nu die van 2020 (Groen Erfgoed) blijkt dat de Knippenbergprijs een grote belangstelling geniet. Het stichtingsbestuur wil ook de komende jaren de prijs breed blijven uitdragen. Mede om die reden is de website ondergebracht bij de site van Brabants Heem: www.brabantsheem.nl/knippenbergpenning/. Verder is het bestuur dit jaar uitgebreid met Tjeu van Ras, onder andere eindredacteur van De Koerier. Het bestuur van de Stichting Knippenbergprijs bestaat uit Ineke Strouken (voorzitter en

Groot aantal
inzendingen

Groen Erfgoed

oud-directeur Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland), Theo Cuijpers (1e secretaris en penningmeester), Peter van Overbruggen (2e secretaris en archiefbeheerder) en Tjeu van Ras (publiciteit).

Knippenbergprijs 2020/2021

De jury, bestaande uit Judith Toebast van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed, Fiona Zachariasse, directeur van Natuurmuseum Brabant in Tilburg en Frans Kapteijns, oud-boswachter van Natuurmonumenten, heeft drie ingestuurde projecten genomineerd. Dat zijn: Markdal

Ulvenhout, Luchtkasteel en Wandelen bij de Keersop Bergeijk en Natuurprojecten De Vlasselt Terheijden. Op de dag van de prijsuitreiking worden de nominaties gepresenteerd en maakt de jury de winnaar bekend. De tweejaarlijkse prijs bestaat uit een bronzen legpenning en een geldbedrag van 1000 euro. ➤

Uitreiking
13 november

Knippenbergprijs 2020

De drie genomineerde projecten:

Het Markdal Ulvenhout

Het Markdal is een bijzonder gebied. Omringd door natuurgebieden, rijk aan cultuurhistorie, is het Markdal nog altijd een plaats van overgangen en contrasten. De stilte van het platteland en de drukte van de stad en de A58 liggen dicht bij elkaar. Agrarische bedrijven en natuur wisselen elkaar af en de grens met België is dichtbij. De bewoners zijn trots op het gebied en het gebied is geliefd bij recreanten. Doel is het uitvoeren van projecten in het Markdal op ruimtelijk, economisch en maatschappelijk terrein, voor een duurzame gebiedsontwikkeling, met verbinding van land en stad, een natuurlijk (meanderend) watersysteem en zijn biodiversiteit, recreatieve natuurbeleving en behoud en versterking van het cultuurhistorisch karakter.

Luchtkasteel en Keersop Bergeijk

Heemkundekring Bergeijk en de gemeente Bergeijk zijn uitvoerders van twee projecten. Het eerste project is bedoeld om de cultuurhistorie van een circa 5 hectare groot gebied in het beekdal van de Keersop ten zuiden van het dorp Bergeijk weer op de kaart te zetten. Dat gebeurt door aan de ene kant de plek van het kasteel met watermolen zichtbaar te maken en aan de andere kant het herstel van het cultuurhistorische beekdallandschap van de Kempen. Het tweede project is een ruim 24 hectare groot gebied Hoekerbeemden, eigendom van Staatsbosbeheer, waar bestaande werkpaden met elkaar zijn verbonden en nieuwe

Duurzame gebiedsontwikkeling

Onderdeel van de Zuiderwaterlinie

wandelpaden toegevoegd. Er is een uitkijktoren geplaatst en evenals bij het (lucht)kasteel zijn er informatieborden geplaatst.

De Vlasselt Terheijden

Sinds 1992 is de eendenkooi in Terheijden in het bezit van Staatsbosbeheer en wordt het door 13 vrijwilligers van

Heemkundekring de Vlasselt geheel onderhouden. Er worden ook rondleidingen georganiseerd.

De kleine Schans en de Linie van de Munnikenhof zijn twee bijzondere gebieden, die onderdeel zijn van de Zuiderwaterlinie. Beide liggen in Terheijden.

De Zuiderwaterlinie is de oudste,

langste en meest gebruikte van alle Nederlandse Waterlinies. Heemkundekring de Vlasselt zorgt, ook weer met vrijwilligers, voor het natuuronderhoud en dragen kennis over van dit historisch erfgoed. De kleine Schans werd in 1639 aangelegd door de Staatsen. Tegenwoordig is de kleine Schans van de gemeente, maar wordt door de heemkundekring onderhouden.

De Munnikenhof dateert van 1701. Bij het onderhoud van de Munnikenhof hoort ook het onderhoud van de Spinolaschans. Hier werken totaal ongeveer 18 vrijwilligers aan. De Spinolaschans behoort toe aan Staatsbosbeheer. Er zijn paddenpoelen gegraven voor het behoud van de natuur. ■

Onderhoud en kennis

Google Maps van de vroegmoderne tijd

door Wouter Loeff

In het voorjaar van 2022 start Erfgoed Brabant samen met de Radboud Universiteit een onderzoeksproject naar de vroegmoderne handelswegen door Brabant. Het onderzoek naar handelsroutes sluit aan bij de provinciale verhaallijn Innovatief Brabant en het internationale project Viabundus.

In het project Viabundus worden de doorgaande wegen – de wegen die het belangrijkst waren voor het langeafstandsverkeer – in Noord-Europa in kaart gebracht over de periode 1350-1650. Verschillende universiteiten, gemeenten en provincies doen daaraan mee. De kaart is al voor een groot deel ingevuld.

◀ *Brabantse handelsroutes en plaatsen op de kaart van Viabundus 3.*

Goirle - Gdansk

Op de website (zie onderaan dit artikel) kun je de kaart bekijken en zelfs routes plannen. Het lijkt een beetje op Google Maps. Zo kun je achterhalen hoe lang een reis met pakezel duurde van bijv. Goirle naar Gdansk (± 40 dagen). Of van Bergen op Zoom naar Utrecht. Voor Noord-Brabant staan al wel wat wegen op de kaart, maar is er het een en ander te verbeteren aan de ligging. Daarnaast missen we nog informatie over elementen die invloed hadden op het gebruik van de wegen. Denk aan bruggen, jaarmarkten, herbergen, tollens, stapelplaatsen en sluizen. Door die informatie toe te voegen, kunnen we achterhalen hoe het was om tussen 1350 en 1650 als handelaar op reis te gaan. Niet alleen binnen Brabant, maar juist in verbinding met de rest van Noordwest-Europa.

Informatie verbeteren

Vanuit de Radboud Universiteit gaat een groep geschiedenisstudenten aan de slag om de informatie over Noord-Brabant op de kaart te verbeteren. Zij zullen in het begin vooral in de heemkundetijdschriften gaan zoeken, want er is natuurlijk al heel veel over geschreven, maar dat is niet altijd bekend op de universiteit.

We willen intergenerationeel gaan werken: dus niet alleen met studenten maar ook met heemkundigen en andere experts. Ons doel is om een groepje te formeren van mensen die interesse hebben in dit onderwerp. Het gaat erom dat we een netwerk opzetten om van elkaar te leren. Door met mensen uit andere streken te spreken kan er van elkaar worden geleerd. Zowel inhoudelijk (hé, dè's bij ons ook zo!), als methodologisch (hoe doede gij dè?). De studenten zullen niet héél Brabant kunnen bestrijken, dus het plan is om ze op verschillende streken te laten richten. De keuze voor welke streken we gaan doen is nog niet gemaakt. Dat hangt af van welke kringen mee willen doen.

Hoe kan je meedoen?

In het voorjaar van 2022 gaan de studenten van start, maar we zijn nu al begonnen met de voorbereidingen. In deze eerste fase zijn we op zoek naar heemkundigen die hun kennis willen delen. Als heemkundekring is er gedurende het project de mogelijkheid om nieuwe contacten op te doen met andere heemkundekringen en academici. Daarnaast is er de mogelijkheid om naar de kaart te verwijzen op de eigen website. En misschien kunnen de studenten een artikel schrijven voor het heemkundetijdschrift.

Reizigers in een landschap.
Johannes of Lucas van Doetechum,
naar Pieter Bruegel,
1553 – 1558.

Kun jij iets vertellen over de wegen, herbergen, tollens, markten, en of veerponten in jouw streek? Of ken je iemand bij jouw heemkundekring die hiermee bezig is? En lijkt het je interessant om met studenten in jouw streek aan de slag te gaan? Neem dan contact op met Wouter Loeff (wouterloeff@erfgoedbrabant.nl / 06 - 52 78 93 99) of Peer Verbruggen (peerverbruggen@erfgoedbrabant.nl / 06 - 52 77 83 78)

Wil je de kaart zelf bekijken? Kijk dan op www.landesgeschichte.uni-goettingen.de/handelsstrassen/map.php

Het treurige lot van de Brabantse babyboomkerken

door Piet van Asseldonk

We kijken er al niet meer van op. Katholieke kerken in onze provincie (en elders) die in een razend tempo “aan de eredienst worden onttrokken”, dichtgaan dus. In protestantse kring is het beeld minder dramatisch. Het is vloeken in de kerk. Gebleken treurig is het lot van de kort na de Tweede Wereldoorlog in buitenwijken gebouwde Brabantse babyboomkerken met als desolaat slotakkoord de acht zogeheten “sporthal kerken”.

Soms bekruipt je de vraag wat er bijvoorbeeld met de majestueuze Sint Jan in 's-Hertogenbosch zal gebeuren als die vanwege een gebrek aan priesters en kerkgangers niet meer levensvatbaar blijkt? Wordt die dan een toeristische attractie?

Avondmaalkerk,
sporthal kerk uit
1967 in Best.
Nu theater.

Zoiets als de hunebedden in Drenthe of de molens in Kinderdijk? Het feit dat er in Utrecht al gediscussieerd wordt over een mogelijke sluiting van de aartsbisshopelijke kathedraal geeft te denken. Kerkgebouwen met een monumentale status zullen wel van de sloop gespaard blijven. Dat gaat niet op voor de kerken zonder zo'n status.

Bouwwoede

Na het herstel in 1853, van de bisschoppelijke hiërarchie in ons land, schoten nieuwe katholieke kerken in met name Brabant en Limburg als paddenstoelen uit de grond. Faam in deze tijd verwierven de neogotische architecten Pierre Cuypers (1827-1921) en Carl Weber (1820-1908). Veel, maar lang niet alle, kerken van hun hand hebben de tand des tijds doorstaan. Dat is voor Noord-Brabant allemaal in kaart gebracht door architectuurhistoricus Wies van Leeuwen (*1950). Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden tal van katholieke kerken geheel of gedeeltelijk verwoest. De wederopbouw van deze

godshuizen, voor zover mogelijk, had prioriteit. Daarna moesten er behalve huizen ook nieuwe kerken komen voor de babyboomers die een gezin gingen stichten.

Het leidde in katholiek Brabant tussen 1945 en 1970 tot een kerkenbouwwoede. Woorden als “noodkerk”, “bouwpastoor” en “kerkconsecratie” klonken vertrouwd. De bisdommen Breda en Den Bosch hadden bouw bureaus om de kerkenbouw te sturen. Publieksacties om geld voor nieuwe kerken in te zamelen, waren aan de orde van de dag. Een illustratief voorbeeld: de jubilerende en met de opkomende bio-industrie meegroeïende mengvoederfabrikant CHV (Coöperatieve Handels Vereniging) uit Veghel schonk in 1963 de toenmalige Brabantse bisschoppen De Vet en Bekkers 100.000 gulden voor de bouw van nieuwe kerken.

Na de oorlog ging er ook architectonisch een nieuwe wind waaien in de Rooms Katholieke Kerk. Onder invloed van het Tweede Vaticaanse Concilie (1962-1965) ontstond er een minder verticale, meer horizontale geloofsbeleving. Een parochie werd een gemeenschap van gelovigen en de clerus had het niet langer alléén voor het zeggen. Zij ging via “gespreksgroepen” een dialoog met de alsmaar mondiger wordende gelovigen aan. Ook de liturgie onderging veranderingen. De priester droeg voortaan de mis op “met het gezicht naar het volk” en beatmissen dienden zich aan.

- A Gerardus Majellakerk Jan de Jong uit 1959, Gemert, nu kantoor en appartementen.
- B Kerk in Breda uit 1952 van Granpré Molière.
- C Pauluskerk Helmond uit 1969, Hans Koldewey, nog in gebruik.
- D Maria Boodschapskerk Rijen uit 1963, Hans Koldewey, nu sociaal cultureel centrum.
- E Sporthalkerk Oisterwijk uit 1966 anno 2021.
- F Antoniuskerk Waalwijk uit 1962 van Hans Koldewey, nog in gebruik.
- G Goddelijke Voorzienigheidskerk, Vlijmen uit 1963, Hans Koldewey, ná de sloop voor appartementen.

Bouwkunde-opleiding

Dit alles vertaalde zich in de kerkarchitectuur. In Brabant werd daarvoor de kiem gelegd op de bouwkunde-opleiding van de Katholieke Leergangen in Tilburg. De in Oudenbosch geboren Marinus Jan Granpré Molière (1883-1972), een katholiek kerkenbouwer en hoogleraar in Delft, had daar grote invloed op. Bekend werd zijn in 1952 geopende aan Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand gewijde kerk in Breda. Nu is dat een soort maatschappelijk wijkcentrum. Granpré Molière introduceerde met zijn traditionalistische Delftse

school een meer sobere kerkenbouwstijl waarin bakstenen muren de boventoon voerden. Eveneens van grote invloed op veranderingen in de kerkenbouw was de zogeheten Bossche School van de Benedictijn Dom Hans van der Laan (1904-1991), een leerling van Granpré Molière.

Van der Laans cursus kerkarchitectuur, gegeven samen met zijn broer Nico, bezielde Jan de Jong (1917-2001) uit Schaijk. De Jongs strakke en sobere, met bakstenen en gewapend beton gebouwde ietwat sombere zaalkerken inspireerden op hun beurt weer andere kerkenbouwers. Onder hen de meer modernistische en frivole Hans Koldewey (1924-1976) uit Helvoirt. Deze zoon van de in de trant van de Delftse School werkende katholieke kerkenbouwer Bernardus Koldewey (1895-1958), maakte naam met zijn betonnen kerken, opgesierd met speelse en kleurrijke 'raamgevels'.

Architecten als De Jong en Koldewey realiseerden, ook buiten Brabant, grote en dure kerken voor parochies en (bouw) pastoors, die toen nog nèt niet op een houtje hoefden te bijten. Gelovigen die beziel waren door post-conciliair idealisme en optimisme vonden het prachtig. We hebben het over architectonisch bijzondere kerkgebouwen met vaak een losstaande toren en een ruim bemeten kerkpleinen, centraal gelegen in nieuwe wijken aan de rand van dorpscentrum of stadscentrum. Plaatselijke, (nog) niet zo gerenommeerde kerkarchitecten pikten een graantje mee bij de bouw van zulke 'blokkendoosachtige' godshuizen. Zij werkten veelal naar het voorbeeld van de Bossche School, zij het met elementen van ook de Delftse en Amsterdamse school. Dit speelde zich af in de jaren rond 1965. Daarna werden de nieuwe kerken schaarser, kleiner en soberder. Torens vervielen en kerkpleinen krompen. De neergang van de katholieke kerk, en daarmee die van de kerkenbouw, bleek onstuitbaar.

Ontluisterend

Een rondgang langs babyboomkerken uit de periode 1950-1970 levert een ontluisterend beeld op. Slechts een enkele kerk uit

die periode is nog als godshuis in gebruik. Het overgrote deel is gesloopt of kreeg een andere bestemming. Van de Brabantse kerken van Jan de Jong is alleen die in het dorp Odiliapeel (nog) in gebruik. Zijn kerken in Breda, Den Bosch en Nuenen werden gesloopt. Zijn Pauluskerk in Uden is verkocht. Zijn Gerardus Majella-kerk in Gemert is verbouwd tot een appartements- en kantoorgebouw en zijn Vincentius à Paulo-kerk in Eindhoven is sinds 2008 een kantoorgebouw. Voor Jan de Jongs confrère Hans Koldewey geldt zowat hetzelfde. Kerken van hem in Helmond, Wilbertoord en Waalwijk zijn nog in gebruik. Onder de slopershamer vielen (op de toren na) zijn kerk van de Goddelijke Voorzienigheid in Vlijmen en zijn Judas Tadeus-kerk in Eindhoven. De Maria Boodschap-kerk van Koldewey in Rijen is tegenwoordig een cultureel centrum en zijn Jacobskerk sinds 1973 een gereformeerd vrijgemaakte kerk.

Op enkele na zijn ze gesloopt of 'herbestemd'

De vele tientallen babyboomkerken van andere architecten in de buitenwijken van Brabantse dorpen en steden is het niet anders vergaan. Op enkele na zijn ze gesloopt of 'herbestemd'. Vaak is dure (kerkplein)grond in de buurt gretig gebruikt voor woningbouw en parkeerplaatsen. Het meest exemplarisch voor deze ontwikkeling

zijn de acht zogeheten "sporthalkerken" van de Bladelse architect/bouwkundige A. van Merendonk. Hij ontwierp deze sterk op elkaar lijkende spotgoedkope kerken rond 1965 voor 'arbeiderswijken' in Goirle, Best, Boxmeer, Budel, Oisterwijk, Uden, Veghel en Waalwijk. Tót de bouw van een 'echte' kerk zouden zij als noodkerk dienst moeten doen. Van zo'n 'echte' kerk is het door ontkerkelijking en de komst van buitenlanders nergens meer gekomen. Van moskeeën wel. De twee sporthalkerken die aan de sloopkogel wisten te ontkomen (de Heilig Avondmaalkerk en de Levenskerk), vind je in respectievelijk Best (nu een klein theater) en Oisterwijk (nu een fitnesscentrum). De katholieke kerkenbouw in Brabant is niet langer het domein van architecten en bouwpastoors maar dat van historici en heemkundigen.

De foto's bij dit artikel zijn gemaakt door de auteur.

De Peel veranderen in nieuw groen erfgoed

door Tjeu van Ras

Een groene parel. Dat zou de Peel over een paar decennia moeten zijn. Een gebied met landschapslandbouw, met boeren die zorgen voor een nieuw landschap met kleinschaligere boerenbedrijven en veel nieuwe natuur. Nieuw groen erfgoed, met behalve de boeren nieuwe bewoners in tiny houses in die nieuwe natuur.

Een 'hyperambitieuze plan' is het vorig jaar bij de lancering genoemd. Een plan gelanceerd door de stichting Peel Natuurdorpen. 3500 hectare nieuwe natuur ontwikkelen, daarin 5 of 6 gehuchten, waarin 10.000 tiny houses komen verscholen in de nieuwe natuur. Die nieuwe natuur omvat stukken van minimaal 100 hectaren. Een fraai coulisselandschap dat speels als een ruim 100 km lange gordel van natuurparels van noord naar zuid door de hele Peel slingert. Dat allemaal om boeren toekomst te bieden om hun bedrijven in stand te houden. Kleinschalige en natuurinclusieve landbouw moet het worden met voor de boeren dankzij de verhuur van tiny houses in de nieuwe natuur – de grond blijft hun eigendom – een goed inkomen.

De hectare
grasland in Zeeland,
startgebied voor
het project.
(foto Tjeu van Ras)

Intensieve landbouw

De Peel was ooit een groot moerasgebied in Noordoost Brabant en Noord Limburg. Daar is weinig van overgebleven. Rij over de weg van het Limburgse Kessel naar het dorp Zeeland in het noordoosten van Brabant en het is een aaneenschakeling van – soms megagrote – intensieve landbouwbedrijven. Varkens, veel varkens en koeien bepalen in enorme stallen het beeld. Jan Ottens van stichting Peel Natuurdorpen ziet het al jaren met lede ogen aan. Hij kwam op het idee van landschapslandbouw, een slimme combinatie van landbouw, natuur en klein wonen. Pierre Bos – tot juni dit jaar burgemeester van Boekel en woonachtig in Sint Anthonis – raakte enthousiast, hij is nu voorzitter van de stichting. Een voorzitter, die samen met Ottens en het derde bestuurslid Annie Martens de plannen vorm geeft.

“Wij willen de boeren vooruit helpen, zorgen voor nieuwe natuur en het landschap aantrekkelijker maken,” aldus Pierre Bos in een toelichting. Dat het gaat lukken staat voor hem vast. Al zo'n 150 boeren hebben zich gemeld, 35 boeren willen daadwerkelijk aan de slag. Van die boeren moet het komen. Zij gaan samen te werk, een aantal boeren zouden in het plan samen moeten zorgen dat een deel van hun grond tot nieuwe natuur wordt omgetoverd. In clusters van minimaal 100 hectaren zou nieuwe natuur – bomen, kruidenrijk grasland, waterpartijen en planten – worden aangelegd. Dit alles met het coulisselandschap als uitgangspunt. Bos verwijst naar de grote Slink in Oploo, onderdeel van Bronlaak en De Voskuilen in Venhorst/Boekel. “Een enorme diversiteit aan boomsoorten en een prachtig landschap. Een grote diversiteit, daar richten we ons op met dit plan.”

◀ *v.l.n.r. De bestuursleden Annie Martens, Pierre Bos en Jan Ottens en kwartiermaker Wim Meulemeesters.*
(foto Tjeu van Ras)

Startgebied

In een bosje in Zeeland – aangelegd tijdens de grootscheepse ruilverkaveling in de jaren '60 van de vorige eeuw is - ter demonstratie - een tiny house geplaatst. Daar laat Bos aan de hand van tekeningen zien om welk gebied het gaat. Het noordoostelijk deel van De Peel, de gemeenten Sint Anthonis, Mill en Sint-Hubert, Boekel, Landerd en Uden is gekozen als startgebied. Een gebied van ruim 250 hectare is gekozen voor een pilot. Daar willen Bos en de zijnen laten zien hoe het Peel Natuurdorpenplan kan worden gerealiseerd.

Vijftig hectare wordt als demonstratiegebied aangewezen en op een hectare verschijnen als het aan de stichting ligt nog dit jaar drie tiny houses in een nieuw aan te leggen natuurgebied. Een gebied vlakbij het bosje waar het eerste tiny house tijdelijk staat.

Jaren geleden is een gedeelte van de gedempte meanderende beek de Hooge Raam hersteld. De hectare weiland die daarop aansluit is het startgebied voor de stichting. De Hooge Raam wordt verder doorgetrokken en er wordt kruidenrijk grasland en andere beplanting aangebracht. Er komen drie tiny houses te staan. Belangstelling om er te gaan wonen is er genoeg. Uit het hele land zijn er aanmeldingen.

Drie tiny houses in nieuw natuurgebied

► *De enkele jaren geleden herstelde loop van de Hooge Raam, die aansluit op het startgebied.*
(foto Tjeu van Ras)

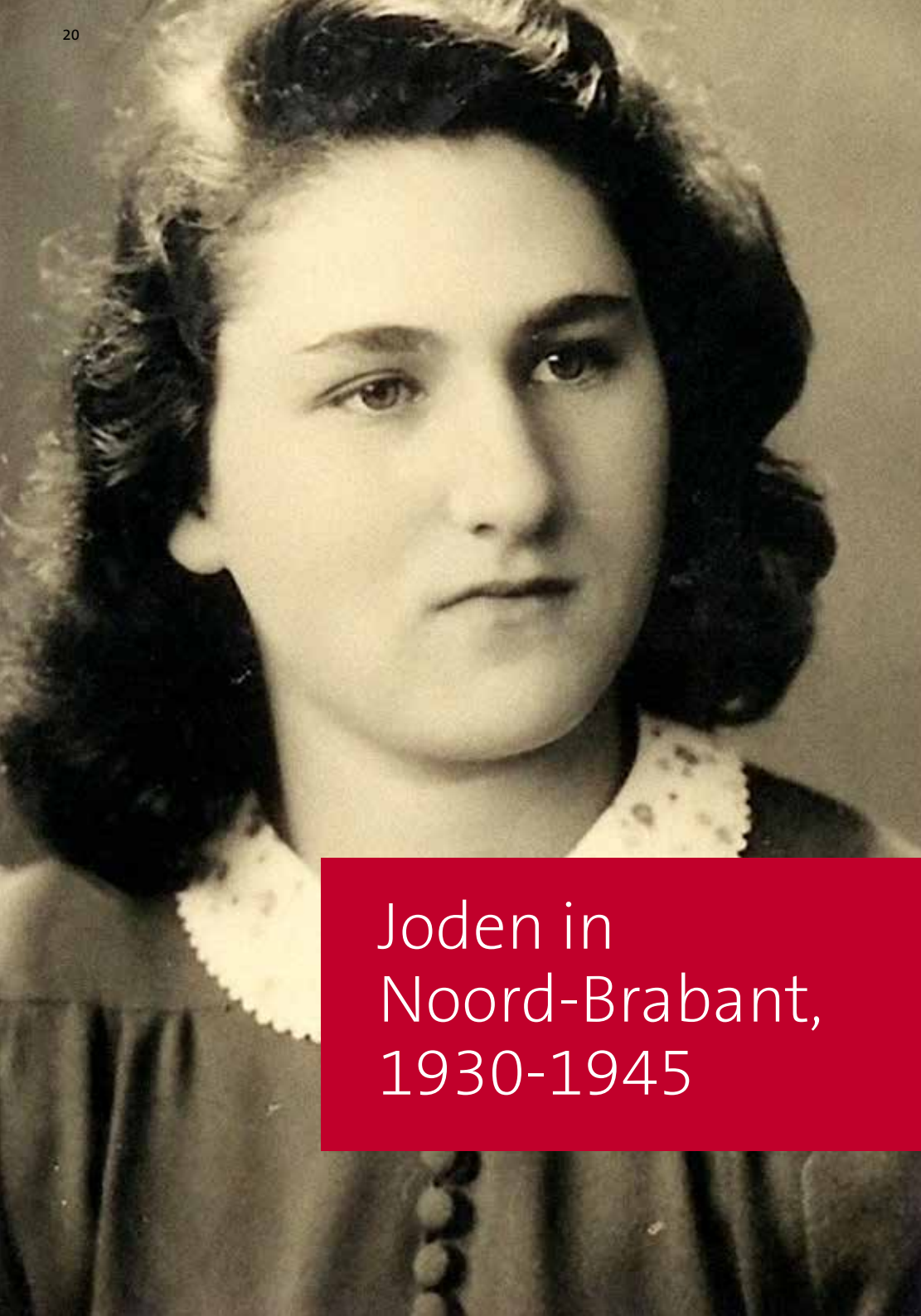
We bieden het gebied perspectief

Kwartiermakers

Boeren in het hele Peelgebied hebben zich bij de stichting gemeld. Kwartiermakers moeten groepen boeren bijeen brengen en de plannen vorm geven. “Het zijn de boeren die het met elkaar moeten gaan regelen”, aldus de stichting. Overleg met de gemeenten en de provincie voert de stichting. Het kost wat overtuigingskracht, maar Bos en Ottens hebben er vertrouwen in dat in het najaar de schop in de grond kan voor het demonstratiegebied in Zeeland.

“Als boeren kunnen zien hoe het gaat, dan weet ik zeker dat ze mee gaan doen,” zo is de overtuiging van initiatiefnemer Jan Ottens. “Zonder overheidssubsidie kunnen we de Peel omvormen tot een prachtig gebied.” Boeren en burgers kunnen volgens Pierre Bos weer trots worden op De Peel. Zo begon hij ook zijn uitleg over de stichtingsplannen. “Er is te weinig besef wat een bijzonder gebied dit hier is, hoe waardevol dat is en hoe dat nog meer tot zijn recht kan komen.” Landschapslandbouw, nieuwe natuur en koeien weer in de wei. “Geen eenheidsworst,” zegt Bos. “We moeten de lokale kennis over het landschap benutten. We bieden het gebied perspectief, het is geen modegril. We willen een duurzame invulling.”

Joden in Noord-Brabant, 1930-1945

◀ Frieda van
Loon. (foto collectie
documentatiecentrum
voormalige synagoge
Bergen op Zoom)

door Frank van Doorn

“Wacht maar! Als ze komen, dan ben jij de eerste die ze pakken!”, schreeuwt de NSB’er Evert Zwaan naar Isaïc van Loon, joodse winkelier in Bergen op Zoom. De Duitse inval heeft nog niet plaatsgevonden, maar voor de NSB’er is er geen twijfel over wat er de joden daarna te wachten staat.

Ook Isaïc ziet de toekomst met steeds grotere wanhoop tegemoet. In de vroege uren van 16 mei 1940, een dag na de capitulatie van Nederland, hangt hij zichzelf op in zijn eigen winkel in de Boschstraat. Hij is een van enkele honderden joden die na de Duitse inval geen andere uitweg meer zien dan de dood in. ’s Ochtends wordt Isaïc gevonden door zijn vrouw Rosali en hun 15-jarige dochter Frieda. De schok is zo hevig dat ze daarna niet meer thuis boven de winkel durven te slapen, helemaal als er enkele weken later ook nog een brandend licht wordt gezien in het inmiddels verlaten pand. Niet lang daarna komt het pand overigens in bezit van dezelfde NSB’er Evert Zwaan.

Van school

Voor Frieda wordt het daarna alleen maar moeilijker. Op school zijn haar klasgenoten op de hoogte van de zelfmoord van haar vader. Als ze plots huilbuien krijgt, is de rest erg aangeslagen. Frieda bezoekt op dat moment al enkele jaren het Sint-

Gertrudislyceum in Roosendaal, een strenge school van de zusters Franciscanessen. Frieda hoeft op Sjabbat, de wekelijkse rustdag voor de Joden, niet naar school, maar ze moet de lessen wel inhalen. Wanneer op 1 september 1941 de Duitsers verordenen dat alle joodse kinderen naar speciale joodse scholen moeten, probeert

de burgemeester van Roosendaal en Nispen zich nog voor haar in te zetten. Ze is immers het enige joodse meisje op de school, er is geen Joodse school in de buurt om haar naartoe te sturen en bovendien zit ze in het eindexamenjaar van de MMS. Het mag allemaal niet baten. Frieda wordt van school gehaald.

Begin februari 1942 verhuist Frieda met haar moeder naar Amsterdam, waar ze aan de Nieuwe Keizersgracht gaan wonen. ➤

Ze is het enige
joodse meisje op
school

▣ *Gebouw van de voormalige synagoge aan de Koevoetstraat in Bergen op Zoom
(foto collectie Brabants Historisch Informatie Centrum)*

Ze hopen dat het daar veiliger zal zijn, middenin de grootste Joodse gemeenschap van Nederland. Dat blijkt een illusie. In de ochtend van 10 augustus 1942 is Frieda op weg naar het Centraal Station, als ze daar in de val loopt. Juist op dat moment wemelt het er van de SS'ers die een grote groep joden op het station hebben samengedreven, opgepakt bij een razzia. Frieda wordt ter plekke gearresteerd en met de anderen gedeporteerd, eerst naar Westerbork en dan verder naar het oosten.

Nieuws van Frieda's arrestatie bereikt kort daarna ook haar oude school in Roosendaal. Op een ochtend in september 1942 loopt de rector het klaslokaal in. De hele groep gaat stram in de houding naast de bankjes staan. "Gaan jullie maar zitten, meisjes," zei ze. "Ik kom jullie zeggen dat Frieda van Loon is weggehaald om te gaan werken in de kwikmijnen in Polen." De hele klas is verbijsterd. "Wat moest Frieda toch in een mijn doen?" In werkelijkheid gaat Frieda niet naar de

Werken in de kwikmijnen in Polen

Noord-Brabant telde ongeveer 4000 joden

mijnen. Dat was een van de vele misleidende berichten die de nazi's de wereld in stuurden over het lot van de afgevoerde joden. De trein brengt haar naar Auschwitz, waar ze op 30 september 1942 wordt vermoord. Frieda is 17 jaar geworden.

Oproep

Het verhaal van Frieda van Loon is een van de 104.000 persoonlijke drama's uit de Holocaust in Nederland. Allemaal verdienen ze het om verteld te worden. Allemaal verdienen ze het om in herinnering gehouden te worden. Noord-Brabant telde in de jaren 1930-1945 ongeveer 4000 joden. Slechts de helft van hen overleefde de Holocaust en hooguit enkele honderden bleven daarna nog in Nederland. In een stap naar beter inzicht van de ontwikkelingen die tot deze deprimerende aantallen hebben geleid, is in 2020 een nieuw onderzoek gestart naar de jodenvervolging in Noord-Brabant tijdens de oorlog. In het bijzonder wordt daarin antwoord gezocht op de vraag in hoeverre sociale integratie heeft bijgedragen aan de kans voor Joodse Noord-Brabanders om de Holocaust te overleven.

Voor de controle en aanvulling van de gegevens van deze 4000 personen is de hulp van vrijwilligers hard nodig. Wie interesse heeft om hieraan een bijdrage te leveren kan contact opnemen met frankvandoorn@erfgoedbrabant.nl. ■

Meer informatie over dit onderzoek is te vinden bij de Erfgoed Brabant Academie: www.erfgoedbrabantacademie.nl/onderzoek-joden-in-noord-brabant-1930-1945.

Met dank aan Anje van Buuren-Meinardi voor de informatie over Frieda van Loon.

Frank van Doorn ('s-Hertogenbosch, 1988) is historicus bij Erfgoed Brabant en het Brabants Historisch Informatie Centrum. Hij voert dit promotieonderzoek uit aan Tilburg University, onder begeleiding van prof. dr. Arnoud-Jan Bijsterveld en prof. dr. John Gelissen. Het onderzoek wordt mede mogelijk gemaakt door financiële steun van het Mondriaan Fonds en de Mastboom Brosens Stichting.

Van Driekoningenzingen naar Speelgoedbank en Sterrentocht

door Paul Spapens

Sinds deze maand is Tilburg een Speelgoedbank rijker. Vier maanden later, op zondag 9 januari 2022, trekt voor de eerste keer de Tilburgse Sterrentocht door de binnenstad van Tilburg. Zowel de Speelgoedbank als de Sterrentocht zijn een initiatief van de Stichting Het Vierde Geschenk. Hiermee slaat deze stichting een nieuwe weg in om de populaire traditie van het Driekoningenzingen toekomstbestendig te maken in de multiculturele en multireligieuze stad die Tilburg nu is met 220.000 inwoners en 151 verschillende nationaliteiten.

De Drie Koningen op hun kamelen maken zich op voor hun intocht in Tilburg, januari 2019. (foto Christel Doevendans)

“Het verhaal van de Driekoningen is zo waardevol dat het jammer is dat deze traditie zou verdwijnen”, aldus voorzitter Hennie van Schooten van de Stichting Het Vierde Geschenk over de motieven die ten grondslag liggen aan de koerswijziging van een traditie die aantoonbaar eeuwenoud is. Samen met

secretaris Karel Bergmans is zij de drijvende kracht achter de transformatie van wat in oorsprong een middeleeuws bedelfeest was en in het midden van de negentiende eeuw een kinderfeest werd, het Driekoningenzingen. ➤

Het is jammer
als deze traditie
zou verdwijnen

Deze ontwikkeling in Tilburg wordt nog interessanter als je kijkt naar hoe dit zo is begonnen. Ook daarin schuilen elementen die elders in Brabant wel eens tot voorbeeld zouden kunnen strekken. Want Brabant wemelt van het religieus erfgoed en heel veel beheerders zien zich voor de taak gesteld om dat niet alleen te behouden, maar ook een toekomst te geven in een samenleving die totaal anders is dan ten tijde van het ontstaan van kapellekes, wegkruisen, Heilig Hartbeeld en noem maar op. “We zullen daar als beheerders terdege rekening mee moeten houden”, aldus secretaris Karel Bergmans. “Alleen al de vraag hoe we het verhaal achter dit erfgoed doorgeven aan de volgende generaties.”

Toekomstgericht

Karel Bergmans is deken (voorzitter) van de Stichting Kapel Onze Lieve Vrouw ter Nood, Hennie van Schooten is bestuurslid van de Stichting tot Behoud van de Hasseltse Kapel. Deze twee stichtingen plús de Stichting Petrus Donders Tilburg besloten een aantal jaren geleden meer te gaan samenwerken. Hiermee hadden ze twee doelen voor ogen: samenwerken betekent samen sterker staan en samen kom je eerder tot het ontwikkelen van nieuwe dingen. Voor de drie stichtingen was dit een bewuste keuze om meer toekomstgericht te gaan werken.

De drie organisaties zijn de beheerders van voor Tilburg belangrijk religieus erfgoed. Om daar één voorbeeld van te geven: Peerke Donders is de bekendste Tilburger ooit. Iedereen is er op zijn manier sterk op gericht dit erfgoed een plaats te geven in de huidige samenleving. Maar samen valt er meer te ontwikkelen waardoor het erfgoed zichtbaarder wordt en het verhaal gemakkelijker kan worden verteld, met name aan jongeren en nieuwe culturele groepen in de samenleving. De gedachte is, dat als dit verhaal niet wordt aangepast en niet wordt verteld, het erfgoed straks nog wel materieel bestaat, maar niet meer begrepen wordt. Is de toekomst ervan dan nog wel verzekerd?

Brabant wemelt van het religieus erfgoed

Samen valt er meer te ontwikkelen

► Een koor van Eritrese Tilburgers treedt op tijdens de Driekoningen intocht. (foto Marcelle Mientjes Leone)

In 2018 en 2019 werden de eerste serieuze stappen gezet. In 2019 organiseerden de drie samenwerkende stichtingen een goed bezocht congres over de toekomst van het religieus erfgoed. Eind 2018/begin 2019 werden voor de eerste keer in Tilburg Het Vierde Geschenk en – als onderdeel daarvan – een Driekoningen Intocht gehouden. Tevens werd de Stichting Het Vierde Geschenk opgericht met in het bestuur bestuursleden

uit de drie stichtingen. Deze stichting zette zich in voor de verdere ontwikkeling van Het Vierde Geschenk met als meest actueel resultaat de Tilburgse Speelgoedbank en de Tilburgse Sterrentocht.

Verhaal van deze tijd

Het Vierde Geschenk ontleent zijn titel aan de nieuwe invulling die aan het Driekoningenverhaal is gegeven. De gelijknamige stichting ging hiermee aan de slag omdat het Driekoningenzingen altijd een belangrijke traditie in Tilburg is geweest. De laatste jaren echter is dit verkleed- en bedelfeest zo goed als verdwenen. Sinds 2012 staat het Driekoningenzingen op de Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed. Om daar op te kunnen blijven staan moeten initiatieven worden genomen die de traditie

levend houden. In Tilburg is men daar steeds serieus mee aan de slag geweest, waaronder zelfs een internationaal congres over de Driekoningentraditie. De Stichting Het Vierde Geschenk liet zich mede inspireren door de taak zich voor deze traditie in te zetten.

Het verhaal van Driekoningen wordt op basisscholen niet meer verteld

Het probleem is, dat dat totaal niet meer vanzelfsprekend is. Het verhaal van de Driekoningen wordt op de basisscholen niet meer verteld. Kinderen groeien er niet meer mee op omdat

ouders de traditie niet meer doorgeven. Tegelijk, om met de woorden van voorzitter Hennie van Schooten te spreken, kan het verhaal van de Driekoningen in de hedendaagse samenleving van betekenis zijn. Op deze gedachten is voortgeborduurd met Het Vierde Geschenk als resultaat. De kern van het nieuwe verhaal is solidariteit voor en door kinderen.

Goud, wierook, mirre én speelgoed

Het Driekoningenverhaal is als het ware iets opgerekt. De oorsprong blijft de basis. Drie koningen gingen samen op pad. Zij waren volkomen gelijkwaardig aan elkaar, wat perfect past in het inclusieve waar tegenwoordig naar wordt gestreefd. Ze vertegenwoordigden de toenmalig bekende wereld, wat mooi past binnen hedendaags Tilburg met al die nationaliteiten. Ze hadden drie geschenken bij zich, goud, wierook en mirre. Hier is een vierde geschenk aan toegevoegd, speelgoed, dat, zoals iedereen weet, in overvloed aanwezig is. Dit wordt door kinderen gedeeld met leeftijdgenootjes die in mindere omstandigheden leven. Tilburg telt circa 15.000 gezinnen rond de armoedegrens.

De Tilburgse
Speelgoedwinkel
wordt door vrijwilligers
ingericht. Op de foto is
een deel van de winkel te
zien. (foto Paul Spapens)

Eerst via scholen en vervolgens steeds meer ook via particulieren wordt door de stichting enorm veel speelgoed opgehaald. In 2018 en 2019 zijn ruim 850 kinderen met veel en mooi speelgoed blij gemaakt. In 2020 kon dat niet doorgaan wegens corona. Maar het speelgoed bleef binnenstromen. Dit wordt hygiënisch gereinigd en, indien nodig, in een eigen speelgoedrepaircafé gerepareerd. Door deze totaalopzet is de speelgoedactiviteit van Het Vierde Geschenk ook een schoolvoorbeeld van een circulaire samenleving. Coronajaren 2020 en 2021 zijn gebruikt om het succesvolle initiatief door te ontwikkelen tot een Speelgoedbank. Deze is gevestigd in een knap winkelpand aan de D.J. Jittastraat 4 A in Tilburg.

Een speelfilm

In januari 2019 werd voor de eerste keer door de Stichting Het Vierde Geschenk een Driekoningen Intocht georganiseerd. Ook hiervoor lag de oorsprong bij de traditie, namelijk een Driekoningenstoet die in 1965 voor de laatste keer werd gehouden. Door deze intocht met kamelen en schapen opnieuw te gaan organiseren poogde de stichting de aandacht van het brede publiek op het nieuwe Driekoningenverhaal met Het Vierde Geschenk te richten. Dat lukte wonderwel. In 2019 en 2020 trok de stoet steeds een paar duizend toeschouwers. In 2021 werd van de nood een deugd gemaakt door het verhaal van Het Vierde Geschenk te gieten in een heuse, professioneel gemaakte speelfilm. Deze gaat op 15 december aanstaande in première in bioscoop Cinecitta in Tilburg.

Tilburgse Sterrentocht

Uit dit verhaal blijkt dat corona vaak spelbreker was, maar ook dat de tientallen vrijwilligers betrokken bij Het Vierde Geschenk zich er niet door uit het veld lieten slaan. Werd de speelgoedinzameling doorontwikkeld tot een Speelgoedbank, de Driekoningen Intocht heeft een totaal nieuwe opzet gekregen van een Sterrentocht. Het hoofdthema is licht. Licht wordt letterlijk uitgedragen door kinderen met zelfgemaakte lampionnen. Ze zingen nieuwe liedjes die speciaal voor dit nieuwe evenement zijn geschreven en gecomponeerd. In de stoet zijn presentaties van zang-, dans- en toneelgroepen uit verschillende culturen. Ten teken van solidariteit rijdt er een grote kar in mee waarop mensen speelgoed kunnen deponeren. Onderweg zijn multiculturele performances. En iedereen en alles trekt achter een metershoge, lichtgevend ster aan. “Samen, solidair op weg naar de toekomst”, aldus voorzitter Hennie van Schooten.

Voor wie het mee wil maken: De Sterrentocht op 9 januari vertrekt om 17.00 uur bij het Paleis Raadhuis in Tilburg. Meer informatie op www.hetvierdegeschenk

900 jaar norbertijnen en norbertinessen

door Peter van Overbruggen

In 2021 bestaat de norbertijnenorde 900 jaar. Ter gelegenheid daarvan is 'Als de bliksem' verschenen, waarin 45 auteurs in meer dan 300 pagina's de rijke geschiedenis en spiritualiteit van deze premonstratenzer orde beschrijven.

Aan het eind bevat het boek een catalogus met alle afbeeldingen en beschrijvingen van de objecten uit de gelijknamige tentoonstelling in Museum Parcum in Heverlee bij Leuven. De pas gerestaureerde historische ruimtes van de Abdij van Park bieden het kader voor het rijke norbertijnse kunstbezit en erfgoed: gebouwen, prenten en schilderijen, manuscripten en voorwerpen uit de kloostertraditie. De refter en de bibliotheek met hun barokke stucplafonds en de privé-vertrekken van de abt zijn te bezoeken.

Norbertijnse abdijen in de Nederlanden

In de Lage Landen bevindt zich een belangrijke concentratie van norbertijnse abdijen voor mannen en vrouwen. De mannelijke premonstratenzen zijn ook al generaties lang in het parochiepastoraat actief. Een compleet overzicht van de parochies van de norbertijnen in België en Nederland geeft op indrukwekkende wijze weer, hoe groot eeuwenlang en tot de dag van vandaag hun pastorale werkzaamheid is geweest. In het oude hertogdom Brabant bedienden de norbertijnen zo'n 190 parochies, met een eigen kerkgebouw en pastoorswoning.

Cultuurcentra

Maar de mens moet niet alleen geestelijk worden gevoed; de kloosterwinkels bieden met abdijbier, kaas, kruiden en wijn eerlijke producten die met eerbied voor aarde zijn gemaakt. In mei 2015 werden op de landerijen van Catharinadal in

» Catharinadal
Oosterhout.
(foto Peter van
Overbruggen)

Oosterhout 35.300 wijnstokken geplant. De kwaliteitswijnen vinden intussen - ook via de kloosterwinkel De Blauwe Camer - hun weg naar consument en grootafnemers. Kloosters zijn ook toegankelijk erfgoedinstellingen, die bezocht worden voor rondleidingen, conferenties, tentoonstellingen, als rustpunten tijdens wandeling of pelgrimage of voor (orgel- of beiaard)concerten. En zo worden talrijke aspecten van de norbertijnse kloostercultuur, geschiedenis en spiritualiteit verteld in boeiende, soms wetenschappelijke, maar steeds toegankelijke artikelen.

Als de bliksem. 900 jaar norbertijnen en norbertinessen, mei 2021. Hardcover, 320 pagina's, ISBN 9789089724267. Berne Media i.s.m. Averbode € 45,-

Hàòrsteegs, Kùijks en Vlèèmes woordeboek

door Tjeu van Ras

'Een niet standaard dialectwoordenlijst' noemt Marja Kivits haar woordenboek met dialectwoorden uit Haarsteeg, Nieuwkuijk en Vlijmen. Het boek verscheen in juli en bevat meer dan 10.000 woorden.

Marja Kivits is een bekende persoonlijkheid in Vlijmen en omgeving. Onder de naam Marie van de Middelhaai draagt zij zorg voor een authentieke Brabantse boerderij aan de Dwarsstraat in Vlijmen. Haar boek wil met de enorme hoeveelheid dialectwoorden een inkijkje geven in het 'aauwverwetse' leven in Midden-Brabant. Ieder woord in het boek is voorzien van de woordsoort, verbuiging of vervoeging, vertaling en fonetische spelling voor de uitspraak. Het gaat in het boek niet alleen om woorden, het bevat ook verhaaltjes met anekdotes, dialectzinnen en oude tijdsbeelden uit de drie dorpen. Het boek is geïllustreerd met zwart-wit foto's van gebruiksvoorwerpen en markante personen en foto's die het tijdsbeeld aangeven.

Marja Kivits werkte zes jaar aan het boek. In het Brabants Dagblad legde ze uit hoe ze te werk is gegaan: „Ik wilde zo veel mogelijk dialect meenemen”, zegt de Vlijmense, „ook de woorden die nagenoeg zijn uitgestorven. Dus heb ik zo'n dertig boerenmensen, die voor de Tweede Wereldoorlog op de lagere school hebben gezeten geïnterviewd. Toen was ABN op school nog niet verplicht. Die woorden leverden heel mooie verhalen op. Die heb ik ook opgetekend in mijn woordenboek. Dan gaat het nog meer leven.” Het begon met haar vader die met zijn dialect in het ziekenhuis voor de verpleging onverstaaanbaar was. Ze nam gesprekken met hem op en later met andere inwoners uit de dorpen. Een hele klus om het te voltooien. Het resultaat is een boek met 1012 pagina's

Het boek 'Gròt Hàòrstéegs, Kùijks en Vlèèmes woordeboek' kent een luxe uitvoering van € 79,95 en een budgetvariant van € 39,95. Het boek is te bestellen via de website van de heemkundekring: www.hkkonsenoort.nl

Van Uithof naar Natuurpoort

De historie van Giersbergen, de kleinste woonkern van de gemeente Heusden, is een onbekend verhaal. Het gehucht van nu vijftig inwoners en schilderachtige boerderijen ligt al eeuwenlang aan de noordgrens van de Loonse en Drunense Duinen. Historicus dr. Kees van den Oord heeft de geschiedenis van de Duinen en Giersbergen vanaf de laatste IJstijd tot in 2021 gereconstrueerd in het boek Van Uithof naar Natuurpoort Giersbergen, een Brabants gehucht uit 1244

Giersbergen heeft geen kerk of school, maar heeft wel bossen, duinen, horeca en recreatie. Het gehucht met bijna 100 paarden is in 1244 als abdijhoeve van Ter Kameren bij Brussel ontstaan. Hertog Hendrik II van Brabant schonk de abdij nieuwe woeste grond langs de Bossche zandbaan naar Breda om te laten beweiden.

De 16-eeuwse Maaihoeve is als Rijksmonument bewaard gebleven en gerestaureerd. Het boek Van Uithof naar Natuurpoort is een verhaal van de vuurstenen bijl van amateurarcheoloog Jan Ossewaarde tot de moderne pensionpaarden van D'n Dries. Giersbergen was tot voor kort een besloten agrarische gemeenschap van enkele

families, men leeft nu van recreatie en toerisme. Voor het eerst beschrijft Kees van den Oord de schilderijen, de foto's, de sport, de recreatie, het landschap en de flora en fauna in en rond Giersbergen. De voormalige middeleeuwse uithof is veranderd in een druk bezochte natuurpoort voor wandelaars, fietsers en ruiters die genieten van de groene oase tussen Tilburg, Waalwijk en 's-Hertogenbosch. Op en rond Giersbergen vinden jong en oud rust, gezondheid en ontspanning. Natuurfotograaf Ad Hartjes heeft het dagelijks leven, de zandpaden, de Duinen en het prachtige coulisselandschap vastgelegd.

Van Uithof naar Natuurpoort van ca. 152 pagina's verschijnt 1 oktober en kost € 22,00. Het boek is op de vaste verkooppunten, in de webshop en op donderdag/vrijdag in de Maaihoeve op Giersbergen te verkrijgen. Meer informatie op www.hkkonsenoort.nl

Van stukadoorsgotiek tot koepelkerk

door Peter van Overbruggen

In onze contreien is zijn nalatenschap zichtbaar, in kerktorens en -koepels. De uit Keulen afkomstige Karel Weber liet in Limburg, Brabant en Gelderland een veertigtal kerken na en ook vele andere bouwwerken. Hij bouwde na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 letterlijk mee aan de nieuwe rooms-katholieke identiteit in Nederland.

Architect Carl (Karel) Weber vestigt zich rond 1850 in Nederland, mede omdat in Limburg en Brabant een overschot lag aan opdrachten. Hij gaat in Roermond wonen, hét bouwcentrum voor religieuze kunst, en maakt er kennis met zijn grote concurrent Pierre Cuypers (1827-1921).

Eerste fase van Webers oeuvre

Weber introduceert in de periode tot 1870 de neogotische stijl in Nederlandse kerkarchitectuur. Zij

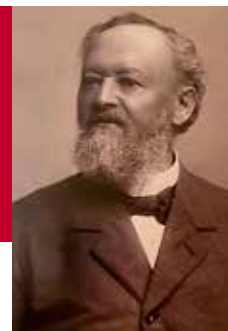
heet 'stukadoorsgotiek', omdat de gewelven en ornamenten in hout en gietijzer werden uitgevoerd en afgedekt door een pleisterlaag.

Tweede fase

Weber zet zich tegen Cuypers af met een eigen stijl, die in de tweede fase (1870 - 1880) van zijn oeuvre zijn handelsmerk wordt: gewelven met 'schoon metselwerk' in het zicht, zonder stucwerk.

Derde fase

Webers derde fase (1880 - 1892) wordt gekenmerkt door de introductie van romaanse motieven in de gotische vormtaal. Ook profileert hij zich met grote, neoromaanse koepelkerken, in totaal negen. De eerste koepelkerk in Vught wordt zijn visitekaartje en die in Geldrop een iconisch hoogtepunt.

Carl Weber

Kerkinterieurs

Naast de gebouwen ontwierp Weber eveneens de interieurs van zijn kerken. Door ook altaren, communiebanken, biechtstoelen en beelden, te ontwerpen creëerde hij een samenhangend geheel van gebouw en inrichting. Een fraai voorbeeld vormen de drie in metselwerk uitgevoerde biechtstoelen die Weber voor de Sint-Brigidakerk in Geldrop ontwierp. Bijzonder was zijn gebruik van gekleurde baksteen, waarmee hij zijn kerken een mystieke sfeer gaf

Het rijk geïllustreerde boek volgt Weber door zijn loopbaan en langs zijn werken. Het biedt een compleet overzicht van zijn oeuvre en geeft hem daarmee de plek die hij in de Nederlandse architectuurgeschiedenis verdient. Wie zijn portret wil zien, moet naar de Sint-Odulphuskerk in Best. Daar prijkt zijn in steen gehouwen gelaat tussen de ornamenten die de kerk sieren. ■

Carl (Karel) Weber (1820-1908), Van stukadoorsgotiek tot koepelkerk is geschreven door André van Deurzen en uitgegeven door Uitgeverij Verloren. Prijs € 15,00

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in december 2021.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 15 november 2021 naar: tjeuvarnas@brabantsheem.nl

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

Zilveren draaginsignes uitgereikt

Noud Bongers en Henk Hoefnagel hebben de zilveren draaginsigne van Brabants Heem ontvangen. Beiden zijn lid van Heemkundekring 'Maasdorpen in de gemeente Lith'.

Noud Bongers (rechts op de foto) is 42 jaar lid en sinds 2020 bestuurslid. Hij organiseert lezingen, regelt de jaarlijkse excursie en is gids voor de stichting Wandelpaden in Lith en voor 'De Schokker'. Bongers vertegenwoordigt de heemkundekring in diverse werkgroepen. Als troubadour zet Noud Bongers zich in voor het Brabantse dialect, was lid van de Adviesraad Streektaal, van de werkgroep Lokale Radio, werkte mee aan 'Op z'n Brabants' en was presentator bij Omroep Maasland. Hij is medeorganisator van het Brabantse Boekenweekboek en hij haalde 'Het beste Brabantse Kerstgedicht' van Boxmeer naar Lith.

Henk Hoefnagel is 30 jaar lid van de kring, waarvan 14 jaar bestuurslid, 8 jaar penningmeester en 3 jaar voorzitter. Hij beheert het fotoarchief. Henk heeft zich ingezet voor het 'Kaart- en Kwartetspel' van Oijen, Teeffelen en Lith. Hij heeft twee tentoonstellingen over de Oijen ingericht. Henk was 12 jaar voorzitter van het parochiebestuur en even lang van het schoolbestuur. Hij is correspondent van het Brabants Dagblad. en lid van het kerkbestuur van de Benedictusparochie. ■

Gids voor
de stichting
Wandelpaden

Kaart- en
Kwartetspel

» (foto Heemkundekring
Maasdorpen in de gemeente Lith)

Agenda

Za 11 september	Open Monumentendag/Brabants Ergoedweekend
Zo 12 september	Open Monumentendag/Brabants Ergoedweekend
Do 16 september	Bestuursvergadering Brabants Heem
Za 13 november	Uitreiking Knippenbergpenning 2021
Ma 15 november	Sluitingsdatum Koerier 91
Do 18 november	Bestuursvergadering Brabants Heem
Do 25 november	Raad van Aangeslotenen

Jubilea

06 september	Hkk Sint Hubert	25 jaar
18 september	Hkk Prinsenbeek	25 jaar
01 december	Hkk Nuenen	50 jaar

De Koerier

De Koerier in 2021

In 2021 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum. Ongeveer drie weken na de inleverdatum ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De laatste uitgave van 2021 verschijnt in december. De uiterste inleverdatum hiervoor **maandag 15 november 2021**.

In 2022 verschijnt De Koerier in maart, juni, september en december

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen

gerwen online en offline reclame

Drukwerk: Em. De Jong

 Koninklijke Drukkerij Em. de Jong
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veeleelvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Miets klankkast voor iedereen

Met haar klankkasten toert Miet door de provincie Noord-Brabant. Veel bewoners en personeel uit de zorgcentra van Vitalis in Eindhoven en van De Wever in Tilburg gingen al op visite bij Miet. Van deze senior mag haar visite ongestoord in haar kasten snuffelen. Dat is niet zomaar meubilair. Het zijn klankkasten vol met dialecten. Nu kan iedereen deze levensgrote Brabantse klankkast bezoeken. Tot 13 september bij ContourdeTwern in wijkcentrum Zuiderkwartier aan de Wassenaerlaan 38 in Tilburg en van 15 september tot 29 november in het museum Tongerlohuys aan de Kerkstraat 1 in Roosendaal. (foto stichting Laudio)

Meer informatie op: www.stichtinglaudio.nl